

про свої релігійні погляди та відмову від зброї. Це закінчувалось направленням їх до складу медсанбатів, частин зв'язку, служб тилу, були й випадки позбавлення їх волі або навіть розстрілу. Але були й віруючі, які проходили службу безпосередньо в діючій армії.

6.4. Становище і діяльність союзу евангельських християн-баптистів у повоєнні роки

Якщо окупація принесла з собою й об'єднання віруючих, то після встановлення радянської влади знов почались розділення у вже об'єднаних громадах. Баптисти переважно звинувачують у цьому емісарів евангельських християн, які приїжджали з Москви.

Але водночас почалось й об'єднання, санкціоноване з боку влади. Як вже зазначалося, 1942 р. було створено Тимчасову раду евангельських християн та баптистів. 1944 р. було отримано дозвіл на проведення Все-союзної наради евангельських християн та баптистів. Ця нарада відбувалась з 25 по 29 жовтня 1944 р. На ній були присутні сорок п'ять делегатів з правом ухвального голосу, серед них такі відомі діячі, як: Орлов М.О., Жидков Я.І., Карєв О.В., Голяєв М.І., Малін П.І., Моторін І.І., Андрієв А.Л., Патковський Ф.Г., Левінданто М.О. Серед делегатів було й сім жінок. Деякі з делегатів були спеціально звільнені з місць позбавлення волі для участі в цій нараді. Але були й такі віруючі, які відмовились брати у цій нараді участь, вбачаючи в цьому заході компроміс з безбожною владою. Вони вирішили страждати у в'язницях та таборах, ніж піти на компроміс. Безумовно, що проведення цієї наради було принаймні санкціоновано, якщо ні ініційовано, владою. Це можна пояснити тиском на Й.В.Сталіна з боку союзників під час Тегеранської (1943 р.) та Ялтинської (1944 р.) зустрічі, які вимагали полегшення долі радянських віруючих. Але, як би то не було, рішення цієї наради відповідало багаторічному бажанню та мріям пересічних віруючих, як баптистів, так і евангельських християн, про об'єднання та спільну

працю. Як продовження рішень з'їзду 1920 р. розглядав цю нараду у своїй доповіді з питання об'єднання й Я.І.Жидков.

У резолюції наради було записано: «Віддавши повному забуттю усі суперечності у минулому, з двох союзів — Союзу євангельських християн та Союзу баптистів — створено один Союз євангельських християн та баптистів з керівним органом — Всесоюзною радою євангельських християн та баптистів з перебуванням її в місті Москві»¹. Головою союзу було обрано Якова Івановича Жидкова, секретарем — Олександра Васильовича Карєва. Обое вони були представниками колишнього Союзу євангельських християн. Взагалі більшу частину керівництва нового союзу складали представники євангельських християн. Тобто лідери євангельських християн, які своєю чисельністю та згуртованістю громад завжди суттєво поступались баптистам, помітно зміцнювали керівні позиції. Це згодом позначилось й на догматиці, яка (якщо не на рівні офіційного віровчення, то принаймні на рівні особистих поглядів, як пересічних віруючих, так і керівництва) стала виражати більше погляди євангельських християн, ніж баптистів. Хоча євангельські християни, зі свого боку, прийняли баптистські погляди щодо пресвітерів та їх висвячення, рукопокладення після хрещення та деякі інші. До складу Президії ВРЄХтаБ увійшли М.А.Орлов, П.І.Малін та М.І.Голяев. Членами Ради також було обрано А.Л.Андрієва, Ф.Г.Патковського та М.О.Левінданто.

На нараді 1944 р. прийнято Положення про Союз євангельських християн та баптистів. З'їзди, згідно з цим положенням, не передбачались. Їх функції, як вищого керівного органу, брала на себе Всесоюзна Рада Євангельських християн та баптистів (ВРЄХтаБ). Це була міна сповільненої дії, яка вибухнула на початку 60-х років. Також була прийнята система уповноважених ВРЄХтаБ (старших пресвітерів) по регіонах (з 1 квітня 1947 року звання «уповноважений ВРЄХБ» було скасоване). Уповноваженим по Україні було призначено А.Л.Андрієва, також вихідця з євангельських християн — пресвітера однієї з московських церков євангельських християн та товариша голови Всесоюзної Ради Євангельських Християн.

---

¹ История евангельских христиан-баптистов в СССР.— С. 232.

У 1945 р. Президією ВРЄХтаБ було прийняте рішення з 1 січня 1946 р. в назві союзу скасувати сполучник «та» й замінити його дефісом (-). Таку ж назву отримали й церкви, які входили до складу союзу, тобто було поновлено назву, яка була прийнята ще 1903 р. Того ж 1945 р. було прийнято рішення про святкування 27 жовтня як Дня єдності в ознаменування об'єднання 1944 р. (з часом дату святкування було перенесено на останню неділю жовтня).

Можна було передбачати, що не всі віруючі погодяться з таким об'єднанням, особливо баптисти, які були менш репрезентовані в керівних органах союзу. Тому з середини 40-х рр. виникає така течія, як «чисті баптисти», тобто баптисти, які не прийняли об'єднання 1944 року. Її послідовники почали вести роботу у громадах Донецької, Луганської, Запорізької, Дніпропетровської та деяких інших областей. «Чисті баптисти» вчили, що брати та сестри з числа євангельських християн повинні обов'язково приймати покладання рук, засуджували прийняття до Союзу п'ятидесятників (про що мова буде далі), а також засуджували керівництво Союзу за досягнення єдності, вважаючи це «нечистою справою». Спочатку вони досягли деяких успіхів, але невдовзі перетворились у досить нечисельні громади, які не мали будь-якого суттєвого впливу на релігійні процеси у церкві. Була спроба їх об'єднання між собою у Донецькій та Харківській областях, але цього не відбулось, а з часу ці громади з різних причин практично загубили зв'язок між собою, перетворившись у маленькі групки сектантського типу, які складаються переважно з віруючих похилого віку. Також виникає вчення про досконалість, яке поширює якийсь Корнієнко переважно серед колишніх громад євангельських християн на Сумщині. Слід зазначити, що у 90-х роках в Росії було поновлено діяльність Союзу євангельських християн, який проголосив себе правонаступником Всесоюзного союзу євангельських християн.

З січня 1945 р. починає виходити часопис об'єданого союзу «Братський вісник» — офіційний орган ВРЄХБ. Згідно з редакторським зверненням цей часопис повинен був стати «доброю новиною, братською новиною для усіх братів та сестер, розсіяних по величезній території... Радянського Союзу, подібно до того, як Євангеліє Господа нашого Ісуса Христа є благою, радісною новиною для усіх людей, в усіх кінцях земної кулі.» Ча-

сопис розглядався як продовження раніше друкованих братських часописів — «Русский рабочий», «Християнин», «Утренняя звезда», «Радостная весть», «Вера», «Слово истины», «Баптист», «Баптист України».¹ У першому числі часопису подавалась інформація про Всесоюзну нараду 1944 року та її результати. Звичайно він виходив шість разів на рік, друкуючи духовно-повчальні статті, поетичні твори, заяви керівництва з різних питань та новини з життя помісних церков. Не потрібно говорити, що то був офіційний часопис з усіма ознаками підконтрольного видання, тим більше, що він знаходився під постійною цензурою з боку влади. З деякими перервами він друкується навіть сьогодні.

У серпні 1945 р. керівники християн віри євангельської (п'ятидесятників) звернулись до ВРЄХтаБ для обговорення можливості та умов входження їх громад до складу союзу євангельських християн та баптистів. Це бажання було вимушеним, бо влада не давала дозволу на діяльність п'ятидесятницьких громад, в той час як громади євангельських християн та баптистів (принаймні ті, які отримали державну реєстрацію) діяли легально. Тобто, мова йшла про входження п'ятидесятницьких громад до Союзу євангельських християн та баптистів. Додаткова трудність була в тому, що українські п'ятидесятники наполягали на омовінні ніг. Після обговорення усіх питань, пов'язаних з проблемами входження п'ятидесятників до союзу, 24 серпня того ж 1945 року представниками ВРЄХтаБ та християн віри євангельської п'ятидесятників — Панько, Пономарчуком, Бідашом та Вашкевичем — була підписана так звана Серпнева угода. У ній визнавалось, що сповнення силою згори може проходити як зі знаменням інших мов, так і без цього знамення, що інші мови є одним з дарів Духу Святого, які даруються не усім, а окремим віруючим (1Кор.12.4-11); що без тлумачення незнайома мова є безплідним даром, а тому необхідно при відсутності тлумача утримуватися від говоріння на незнайомих мовах у громадських зібраннях. Відносно омовіння ніг було рекомендовано вести серед християн віри євангельської виховну роботу для досягнення одного з євангельськими християнами та баптистами розуміння цього питання. Через вісім місяців на Україні з двохсот церков християн віри євангельської 116

---

¹ Братский вестник. — 1945. — № 1. — С. 4.

увійшли до складу союзу. Дмитра Івановича Пономарчука, керівника українського Союзу християн євангельської віри, було обрано до складу ВРЄХБ та призначено старшим пресвітером по Дніпропетровській області, а потім й помічником уповноваженого ВРЄХБ по Україні (з 1913 по 1925 роки він був членом громади євангельських християн, спочатку у Миколаєві, а потім у П'ятихатках Дніпропетровської області). Після того, як його було призначено старшим пресвітером по Молдавії, старшим пресвітером по Дніпропетровській області став Г.Г.Понурко — колишній голова Союзу християн євангельської віри, який займав цю посаду після Воронаєва.

Після поїздки до Закарпаття у лютому 1946 р. О.В.Карєва та А.Л.Андріїва об'єднались з євангельськими християнами-баптистами та увійшли до складу союзу баптисти та вільні християни (дарбисти) Закарпаття. Вільні християни згідно з актом про об'єднання обіцяли проводити хрещення та ламання хліба, а також провести реєстрацію своїх громад згідно з діючим законодавством. Це рішення було прийнято об'єднаною конференцією баптистів та вільних християн, яка проходила 22-24 лютого у м.Мукачеві. Брата Штумпфа Є.Є. було призначено старшим пресвітером по Закарпатській області.

Вільні християни представляли собою другий за кількістю протестантський рух у Закарпатті. Це вчення було завезене до Закарпаття 1920 р. з США Петром Семеновичем, мешканцем с.Ключарки, що біля Мукачева. З цього селища воно поширилось по всій області. Вони виступали проти водного хрещення, ламання хліба, молитовних будинків, платних пресвітерів та проповідників, проти свят та будь-яких зображень, прикрас, музикальних інструментів, а також проти державної реєстрації громад.

1947 р. до складу союзу увійшли євангельські християни у дусі апостолів або єдинобожці (або смородинці за прізвиськом їх лідера), які висловили свою згоду з Серпневою угодою. Хрещення по вірі «в ім'я Отця, Сина та Святого Духа» та «в ім'я Ісуса Христа» були визнані як такі, що мають однакову силу, тобто віруючі у дусі апостолів не підлягали перехрещенню. Але на майбутнє було визнано доцільним прийняти одну формулу — «в ім'я Отця, Сина та Святого Духа». У тому ж році до союзу приєднались євангельські християни-тверезенники (схожі з христи-

янами віри євангельської). Також до складу союзу євангельських християн-баптистів увійшло біля 70 церков Союзу церков Христових, що знаходились у Західній Україні та у Західній Білорусії. Слід зазначити, що коли Волинська область тимчасово перебувала під владою Польщі, деякі громади євангельських християн-баптистів увійшли до Союзу церков Христових, потім приєдналися до Союзу євангельських християн-баптистів.

Практично усі ці входження до складу Союзу євангельських християн-баптистів були вимушеними та ініційованими з боку влади, яка перешкоджала діяльності окремих незалежних союзів, намагаючись створити один підконтрольний їй союз. З іншого боку, незважаючи на усі документи, що встановлювали умови входження тих чи інших груп до складу Союзу євангельських християн-баптистів, входження до нього різних груп, різних за своєю догматикою та розумінням деяких важливих богословських питань, що, відрізняло їх від євангельських християн-баптистів, вело до постійних проблем у помісних церквах, чвар між представниками окремих груп. Особливі труднощі в Україні виникали з представниками християн віри євангельської, які незважаючи на Серпневу угоду продовжували практикувати в об'єднаних церквах говоріння на інших мовах, омовіння ніг та пророцтва. Усе це досить несприятливо впливало на внутрішню церковну обстановку. Тому 1946 р. було прийнято рішення виключати з церков тих, хто буде сіяти розбрат. Але це не так просто було зробити, бо чисельність п'ятидесятників в об'єднаних церквах була досить значною, тому пресвітер такої громади знаходився в досить тяжкому становищі: якщо він намагався якось обходити протиріччя між баптистами та п'ятидесятниками, перші звинувачували його в проп'ятидесятницькому настрої, а якщо він забороняв п'ятидесятникам їх специфічні прояви під час зібрань, вони погрожували йому вийти з громади. Тим більше, що багато християн віри євангельської так й не увійшли до союзу, продовжуючи проводити свої богослужіння окремо, практично на нелегальному становищі.

1955 р. ВРЄХБ, підтвердивши своє рішення про виключення з числа членів громад тих п'ятидесятників, які не виконують положень Серпневої угоди, закликала пресвітерів до більш терпимого ставлення до п'ятидесятників у разі виконання ними вимог угоди. Слід зазначити, що

у 1954-1956 рр. велику роботу по досягненню єдності між євангельськими християнами-баптистами та християнами євангельської віри у Дніпропетровській області проводили колишні керівники Союзу християн євангельської віри Г.Г.Понурко та М.С.Бут. У 1955-1956 рр. відбулося об'єднання неприєднаних п'ятидесятників та було поставлено питання про вихід усіх п'ятидесятників зі складу Союзу євангельських християн-баптистів на підставі догматичних розходжень. Але цього не сталося, мабуть, тому, що багато хто з них розумів, що, виходячи зі складу офіційного союзу, вони ставлять себе в опозицію до влади. На нараді ВРЄХБ з керівними робітниками з числа християн віри євангельської, яка відбулась у серпні 1959 р., відзначалось, що за період з 1945 року до союзу євангельських християн-баптистів на території СРСР приєдналось майже 25 тисяч п'ятидесятників, окремо перебувало 14 тисяч, хоча чотири тисячі з них висловлювали своє бажання приєднатися до Союзу. Досить трудно якось говорити про те, чи було б краще, якщо п'ятидесятники все ж таки вийшли зі складу євангельсько-баптистських громад, чи ні. Можна тільки зазначити, що їх знаходження в об'єднаних церквах призводило в багатьох випадках до напруженої обстановки. Особливо це відчувалось на Донбасі, в Одеській області (де у с.Маякі знаходився свого роду духовний центр п'ятидесятників) та на Тернопільщині, де історично п'ятидесятники чисельно завжди переважали баптистів. Тому, коли у часи перебудови християни віри євангельської нарешті змогли створити свій власний союз, усі сприйняли це з радістю. Досить цікаво, що дехто з п'ятидесятників, переважно старшого віку та ті, що сповідували помірковані погляди, залишились в євангельсько-баптистських церквах, бо тут пройшло усе їх життя як віруючих. Питанню єдності з християнами віри євангельської надавалось великої уваги практично на усіх нарадах, пленумах та з'їздах, що їх проводив ВРЄХБ.

Цьому об'єднанню сприяла й легалізація громад євангельських християн-баптистів. В Україні до 1949 р. було зареєстровано 1165 церков, які об'єднували 82 600 віруючих.¹ Але, хоча це дійсно було значне по-

¹ У 1947 році офіційний орган Союзу євангельських християн-баптистів «Братский вестник» відзначав, що «в Україні скупчена найбільша кількість наших церков». Див. Братский вестник. — 1947. — № 2. — С. 32. Цит. за: *Жабко-Потанович Л.* Христове світло в Україні. — Чикаго, 1991. — С.143.

кращення становища віруючих, у той же самий час нерідкими були й випадки арештів віруючих та позбавлення їх волі. Починаючи з 1948 р, утиски посилюються. Була припинена реєстрація нових громад, на діяльність тих, що вже були зареєстровані, були накладені обмеження, почалось зняття громад з реєстрації.

Отримавши 1947 р. запрошення взяти участь у Сьомому всесвітньому конгресі баптистів, ВРЄХБ відмовилась від цієї можливості (швидше за все під тиском з боку влади), вважаючи, що цей конгрес буде мати не стільки духовно-повчальний, скільки політичний характер, бо на ньому повинно було розглядатись питання про комунізм, як перешкоду у справі евангелізації, а також інші питання соціального плану. Про свою відмову ВРЄХБ направила листа до Керівного комітету Конгресу, заявивши у ньому, що «комунізм є життєвим ідеалом усього радянського народу»¹. У 1955 р. після двадцятирічної перерви (1934-1950) баптистська делегація взяла участь у роботі ювілейного Дев'ятого всесвітнього конгресу баптистів. Я.І.Жидков був обраний одним з віце-президентів Всесвітнього союзу баптистів. Починаючи з цієї дати, делегації баптистів із СРСР стабільно брали участь практично в усіх конгресах та конференціях, які проводив Всесвітній союз баптистів. Також, починаючи з 1958 р., ВРЄХБ брала участь у Європейській баптистській федерації, яка була створена 1950 р. Баптистська делегація була запрошена ще на перший конгрес цієї Федерації, який відбувся 1952 р., але відмовилася брати у ньому участь. Участь наших делегацій у роботі закордонних баптистських форумів мала засвідчити і продемонструвати усьому світові відсутність переслідувань за віру в СРСР. Слід пам'ятати, що беручи участь у закордонних форумах, але практично не знаючи іноземних мов, члени делегації з СРСР залежали від перекладачів, відносно частини яких у них були підозри щодо їх співпраці з державними органами.

1948 р. у Положення про Союз евангельських християн-баптистів були внесені деякі зміни. Повернення у 1953-1954 роках з заслання до своїх громад деяких старих працівників, які не брали участі у роботі по об'єднанню та дотримувались своїх старих поглядів про не-

---

¹ Братский вестник. — 1947. — № 4. — С. 7.

доцільність спільної роботи баптистів, євангельських християн та християн віри євангельської, надало новий поштовх сепаратистським тенденціям. Активізувались «чисті баптисти», які лише у Донецькій області мали тисячу членів своїх громад (взагалі по Україні цей рух у 1953-1955 роках підтримувало біля двох тисяч віруючих). Була зроблена спроба створення союзу «євангельських християн-досконалістів». «Чисті баптисти» намагались знову створити окремий союз баптистів, критично ставлячись до об'єднання з євангельськими християнами та зовсім негативно до об'єднання з п'ятидесятниками. Але ці спроби не мали будь-якого вагомого результату. А приєднання 1957 р. одного з відомих керівників «чистих баптистів», Михайла Єгоровича Зюбанова, до Союзу євангельських християн-баптистів, спричинило розкол у їх лавах, який призвів до того, що від них залишились лише незначні групи у Донбасі.

1954 р. в ознаменування об'єднання України з Росією, було проведено передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР, що означало й входження до українського баптистського братства чотирнадцяти кримських громад з 1400 членами.

1957 р. після неодноразових прохань з боку ВРЄХБ влада дозволила надрукувати у державній типографії десять тисяч примірників Біблії. Це було дійсне чудо та досить визначна подія, тому що Біблій та Нових Заповітів катастрофічно не вистачало не тільки для пересічних віруючих, але навіть й для проповідників. Цікаво, що на всесоюзному спілкуванні християнської молоді у Дідовську (Підмосков'я) пропонувалось навіть взяти на облік усі Євангелія та Біблії, що знаходились у віруючих похилого віку, з тим, щоб після їх смерті релігійна література переходила до молодих християн.